

**„POWRÓCISZ TU, GDZIE
NADWIŚLAŃSKI BRZEG...”
– HISTORIA, TRADYCJE
I WSPÓŁCZESNOŚĆ ZIEMI
MAZOWIECKIEJ**

Jacek Murawski, Joanna Wojtulewicz

KATEGORIA WIEKOWA: 15–18 LAT

ADRESAT: uczniowie w wieku 15–18 lat.

CZAS ZAJĘĆ: 90 minut (2 × 45 minut).

SŁOWA KLUCZOWE: edukacja regionalna, Mazowsze, tożsamość regionalna, historia, dorobek kulturowy, etnografia, życie artystyczne, gwara, zabytki kultury, parki, pomniki przyrody.

WPROWADZENIE

Scenariusz jest przeznaczony do realizacji na przedmiotach humanistycznych, godzinach wychowawczych i zajęciach pozalekcyjnych. Obejmuje zagadnienia związane z przeszłością regionu, osobliwościami świata przyrody oraz dorobkiem w różnych dziedzinach. Tym samym służy budowaniu poczucia tożsamości regionalnej wśród młodego pokolenia. Scenariusz zakłada wysoki stopień samodzielności uczniów w wykonywaniu przez nich konkretnych zadań, motywuje ich do konstruowania dłuższych wypowiedzi, weryfikowania, problematyzowania treści dydaktycznych dotyczących tematu. W scenariuszu celowo zostały pominięte zagadnienia związane z dorobkiem kulturowym Warszawy, wyeksponowano natomiast wielopłaszczyznową charakterystykę regionu mazowieckiego. Szerokie, uniwersalne widzenie Mazowsza ma na celu zainteresowanie tematyką nauczycieli i młodzieży z różnych części regionu, z jego małych i dużych ośrodków.

CEL OGÓLNY

Kształtowanie tożsamości młodych mieszkańców Mazowsza, poczucia ich więzi z regionem oraz identyfikacji z małą ojczyzną.

CELE SZCZEGÓŁOWE

Uczeń:

- wymienia najważniejsze wydarzenia z historii Mazowsza na przestrzeni wieków;
- charakteryzuje panujące zwyczaje i kultywowane tradycje mazowieckie w ujęciu antropologicznym;
- dostrzega osobliwości i różnorodności krajobrazowe regionu;
- wskazuje współczesne atrakcje turystyczne ziemi mazowieckiej;
- wyszukuje informacje na mapach, w tekstach źródłowych i w publikacjach tematycznych;
- określa niepowtarzalność cech związanych z dziedzictwem ziemi mazowieckiej;
- analizuje i syntetyzuje informacje pochodzące z różnych źródeł wiedzy;
- przeprowadza weryfikację zdobytych informacji i ich selekcję zgodnie z potrzebami tematu;
- posługuje się kategoriami czasu i przestrzeni w linearnym umiejscowieniu konkretnych wydarzeń od czasów najdawniejszych po współczesność;
- stosuje w praktyce informacje pozyskane z różnych źródeł wiedzy;
- tworzy wypowiedzi na podstawie informacji z różnych dziedzin wiedzy, nauki i rozmaitych badań oraz prowadzi narracje i polemiki na wskazany temat.

METODY PRACY:

- metoda asymilacji wiedzy – pogadanka;
  - metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy (problemowe) – klasyczna metoda problemowa, metoda przypadków, mikronauczanie;
  - metody praktyczne – metoda ćwiczebna, metoda realizacji zadań wytwórczych;
  - rozwiązywanie problemowe w toku wykonywanej pracy.
-

FORMY PRACY:

- indywidualna,
  - grupowa,
  - zbiorowa.
-

POMOCE DYDAKTYCZNE:

- mapa historyczna Polski (XVI–XVII w.);
  - współczesna mapa Mazowsza;
  - szkolne atlasy geograficzne;
  - karty pracy dla zespołów zawierające wydruki map Mazowsza;
  - zapis wypowiedzi rdzennych mieszkańców Mazowsza (Kurpiów);
  - mapa mentalna skojarzeń z Mazowszem;
  - nagranie piosenki *Powróćisz tu* w wykonaniu Ireny Santor;
  - kolorowe karteczki.
-

ZAŁĄCZNIKI:

- 1–6.** Karty pracy.
  - 7.** Mapa Mazowsza, na s. 161.
  - 8.** Mapa mentalna – ewaluacja.
  - 9.** Karta odpowiedzi.
-

BIBLIOGRAFIA

- J. Choińska-Mika, M. Kulesza, K. Mika, W. Morawski, H. Wajs, *Mazowsze*, Wydawnictwo Kartograficzne Daunpol Sp. z o.o., Warszawa 2011, www.mazovia.pl/wydawnictwa/podrecznik-mazowsze (dostęp 24.07.2017).
- T. Glinka, M. Piasecki, *Najpiękniejsze miejsca*, Podsiedlik-Raniowski i Spółka, Poznań 1999.
- J. Głownia, T. Maczubski, *Mazowsze, panorama turystyczna*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1979.
- Jak Warszawę do Polski przyłątzano*, „Nesweek Historia” 2013, nr 11.
- Kurpiowska Puszcza Zielona*, red. W. Mierzejewski, Agencja WIT, Olsztyn 1998.
- Mazowsze północno-wschodnie*, red. S. Kulczyk, Samorząd Województwa Mazowieckiego, Warszawa 2014.
- Miniprzewodnik. Kultura i zabytki. Mazowsze wschodnie*, red. S. Kulczyk, Samorząd Województwa Mazowieckiego, Warszawa 2014.
- Miniprzewodnik. Kultura i zabytki. Mazowsze południowe*, red. S. Kulczyk, Samorząd Województwa Mazowieckiego, Warszawa 2011.

Miniprzewodnik. Kultura i zabytki. Mazowsze zachodnie, red. S. Kulczyk, Samorząd Województwa Mazowieckiego, Warszawa 2014.

Strój kurpiowski z Puszczy Zielonej, Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego i Urząd Miasta Myszyńca.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

etnograficzna.pl.

www.dialektologia.uw.edu.pl.

www.mazovia.pl/wirtualny-przewodnik-po-mazowszu.

www.minrol.gov.pl/pol/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Lista-produktow-tradycyjnych/woj.-mazowieckie.

www.polskieradio.pl/6/1020/Artykul/522096,Irena-Santor-nie-chciala-spiewac-swojego-najwiekszego-przeboju.

Dostęp 24.07.2017.

Relacji ustnych udzielili autorom mieszkańcy Myszyńca (powiat Ostrołęka):

- Zofia Warych – Kurpianka,
- Halina Petkiewicz – Kurpianka,
- Stefania Prusaczyk – emerytowana nauczycielka, prezes Stowarzyszenia im. bp. Edwarda Samsela,
- Janusz Prusaczyk,
- Małgorzata Jędrzejczyk – nauczycielka w Zespole Szkół w Wykrotach k. Myszyńca,
- Zdzisław Ścibek – dyrektor Regionalnego Centrum Kultury Kurpiowskiej w Myszyńcu.

PRZEBIEG ZAJĘĆ

CZĘŚĆ WSTĘPNA

1. Nauczyciel rozpoczyna lekcję od krótkiego wprowadzenia dotyczącego dziejów Mazowsza od początku istnienia państwa polskiego do XVI w., kiedy rezydencją dworu królewskiego została Warszawa. Może wykorzystać poniższe informacje:

„Fakt przyłączenia Mazowsza do państwa Mieszka I w X wieku jest źródłowo potwierdzony. W I poł. XI wieku, za panowania Mieszka II, Mazowsze na krótki czas się usamodzielniało.

W następnych stuleciach było zarządzane przez Piastów mazowieckich wywodzących się w prostej linii od księcia Kazimierza Sprawiedliwego. W połowie XIV wieku król Kazimierz Wielki przyłączył do swojego państwa

fragmenty Mazowsza (m.in. ziemię płocką), a pozostała jego część stała się lennem królewskim. W okresie panowania Jagiellonów na tronie polskim zaczęła rosnąć ranga ziemi mazowieckiej, aż wreszcie za panowania Zygmunta I Starego doszło do inkorporacji całego już Mazowsza do Korony. Po unii realnej z Litwą (1569 r.) punkt ciężkości zarządzania tak ogromnym terytorium przeniósł się więc tym samym na północ od Krakowa. Jedyńm miastem, które w zmienionych realiach geopolitycznych mogło pełnić funkcje rezydencjonalne, była Warszawa. Król Zygmunt III Waza przeniósł więc rezydencję swojego dworu do Warszawy w 1596 roku”.

2. Nauczyciel dzieli uczniów na sześć grup, a następnie formułuje pytanie, na które uczniowie będą szukać odpowiedzi:
- „Co zachwyciło królową Bonę Sforzę na Mazowszu i co skłoniło króla Zygmunta Starego do podjęcia starań o włączenie Mazowsza do Korony?”.
- Zaznacza, że z racji chronologii wydarzeń tą kwestią należy zająć się jako pierwszą. Omówi ją grupa historyczna, natomiast pozostałe uczniowskie grupy zadaniowe opracują zagadnienia dotyczące współczesnego Mazowsza. W tym miejscu można również pozwolić uczniom na krótkie, swobodne wypowiedzi, które z pewnością zwrócą uwagę na centralne położenie Mazowsza w stosunku do pozostałych terenów Polski, równinne ukształtowanie terenu, stosunkową bliskość Litwy i Gdańska, skrzyżowanie szlaków handlowych właśnie na terenie Mazowsza itp.
3. Nauczyciel informuje uczniów o celu lekcji, podczas której będą poznawać i analizować czynniki historyczne i geograficzno-przyrodnicze Mazowsza oraz jego dorobek kulturowy, aby odnaleźć przyczyny wyodrębnienia tej ziemi spośród innych krain i regionów Polski. To z kolei pozwoli określić, na czym polega niepowtarzalny charakter Mazowsza.

CZĘŚĆ GŁÓWNA

1. Uczniowie zostają podzieleni, zgodnie ze swoimi zainteresowaniami, na sześć zespołów tematycznych, z których każdy będzie pracował nad innym zadaniem. Grupy otrzymują karty pracy z zadaniami, teksty źródłowe do analizy, reprodukcje i zdjęcia do wykorzystania oraz wydrukowane mapy Mazowsza w formacie A3. Ponadto każda z grup otrzymuje atlas geograficzny Polski, a grupa kulturowa – również miniprzewodniki po regionie mazowieckim. Jeżeli nauczyciel nie będzie mógł zgromadzić przewodników w formie książkowej, może wykorzystać materiały dostępne w internecie (niezbędne będą wówczas co najmniej dwa stanowiska komputerowe).
  - Grupa I – historyczna – **załączniki nr 1 i 7.**
  - Grupa II – geograficzno-przyrodnicza – **załączniki nr 2 i 7.**
  - Grupa III – etnograficzna 1 – **załączniki nr 3 i 7.**
  - Grupa IV – etnograficzna 2 – **załączniki nr 4 i 7.**
  - Grupa V – literacko-artystyczna – **załączniki nr 5 i 7.**
  - Grupa VI – kulturowa (osobliwości Mazowsza) – **załączniki nr 6 i 7.**
2. Zespoły wykonują wyznaczone zadania zgodnie z poleceniami. Nanoszą na mapach wskazane obiekty, zapoznają się z tekstami źródłowymi, odpowiadają na pytania. Na koniec wybierają spośród siebie przedstawiciela, który zreferuje zagadnienia.
  3. Sprawozdanie z realizacji zadań. Do scenariusza została dołączona karta odpowiedzi jako wskazówka dla nauczyciela (**załącznik nr 9**).
  - Grupa historyczna prezentuje mapę, na której zostały zaznaczone miejsca najważniejszych wydarzeń historycznych, do których doszło na Mazowszu i które w znacznym stopniu decydowały o dalszych losach narodu i państwa polskiego, a nawet całej Europy.
  - Grupa geograficzno-przyrodnicza przedstawia mapę ukazującą najważniejsze cechy regionu: ukształtowanie terenu, lasy, wody, rzeki, miasta.
  - Grupy etnograficzne charakteryzują Kurpiowszczyznę jako najciekawszy

pod względem poznawczym region Mazowsza. Wymieniają przysmaki tamtejszej kuchni, tradycje i zwyczaje oraz dzieła sztuki ludowej niespotykane w innych częściach kraju.

- Grupa literacko-artystyczna wymienia najważniejszych twórców kultury i nauki związanych z Mazowszem (zaznacza na mapie miejsca, w których mieszkali lub tworzyli) i ich dzieła będące częścią dziedzictwa narodowego.
- Grupa kulturowa omawia osobliwości Mazowsza, które wyróżniają region spośród innych części kraju; przedstawia elementy niezwykle, które mogą być powodem do dumy.

CZĘŚĆ PODSUMOWUJĄCA

1. Nauczyciel powraca do pytania postawionego na wstępie zajęć („Co zachwycało królową Bonę na Mazowszu i co skłoniło króla Zygmunta I Staroego do przyłączenia Mazowsza do Korony?”). Nawiązuje do spostrzeżeń grupy historycznej, która dowiodła, że już w XVI w. istniało wiele przesłanek ku temu, by uznać ziemię mazowiecką za ściśle polską krainę, której ludność z całych sił dbała o wszechstronny rozwój ziem, ku chwale i pożytkowi całego narodu. Dokonania kolejnych pokoleń sprawiały, że Mazowsze stawało się coraz bardziej godne uwagi, skłaniało do zatrzymania się tu na dłużej, poznawania i podziwiania niebagatelnych dokonań jego mieszkańców. Zaczęło się wyróżniać na tle kraju, czego dowiodły prezentacje kolejnych grup: etnograficznych, geograficzno-przyrodniczej, literacko-artystycznej i kulturowej.
2. Stworzenie mapy mentalnej, będącej syntezą dorobku pokoleń Mazowszan. Uczniowie wspólnie uzupełniają mapę nazwami elementów, które wyróżniają region spośród innych części Polski (**załącznik nr 8**).

3. Nauczyciel zadaje klasie pytanie podsumowujące: „Co najbardziej zaskoczyło was w dawnych i współczesnych dziejach Mazowsza?”. Każdy z uczniów odpowiada jednym zdaniem, tak aby treści się nie powtarzały.

4. Wyjaśnienie tematu. Prowadzący zajęcia mówi, że cytat pochodzi z piosenki *Powróćisz tu*, którą Irena Santor zaprezentowała na festiwalach w Opolu i w Sopocie w 1966 r. Po latach utwór wykonywały jeszcze co najmniej trzy znane polskie wokalistki.

Klasa słucha fragmentu piosenki.

5. Praca domowa. Zadanie do wykonania w czterech grupach.

Zaprojektuj jednodniową trasę wycieczkową po Mazowszu dla swoich rówieśników mieszkających w innym regionie kraju lub przybywających z zagranicy. W programie uwzględnij posiłki z daniami regionalnymi. Wykorzystaj informacje zdobyte podczas lekcji, poszukaj też wiadomości na stronach internetowych:

- lista produktów regionalnych – www.minrol.gov.pl/pol/Jakosczywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Lista-produktow-tradycyjnych/woj.-mazowieckie,
- wirtualny przewodnik po Mazowszu – www.mazovia.pl/wirtualny-przewodnik-po-mazowszu.

Grupy projektują trasy po wyznaczonych przez nauczyciela częściach Mazowsza:

1. grupa – po Mazowszu północnym,
2. grupa – po Mazowszu południowym,
3. grupa – po Mazowszu wschodnim,
4. grupa – po Mazowszu zachodnim.

6. Ewaluacja. Formę ewaluacji stanowi wykonanie mapy mentalnej Mazowsze oraz odpowiedź na pytanie: „Co najbardziej zaskoczyło cię w dawnych i współczesnych dziejach Mazowsza?” (patrz p. 2 i 3 części podsumowującej).

Załącznik nr 1.

Karta pracy – grupa historyczna

1. Zaznacz na mapie Mazowsza miejscowości, w których rozegrały się wydarzenia istotne dla dziejów regionu. Uwzględnij informacje oznaczone gwiazdką.

1526	potwierdzenie inkorporacji Mazowsza do Korony przez sejm mazowiecki
1596*	przeniesienie siedziby dworu królewskiego do Warszawy przez króla Zygmunta III Wazę
1655	zajęcie i spustoszenie Mazowsza w okresie potopu szwedzkiego
1656*	bitwa pod Warką – zwycięstwo wojsk hetmana Jerzego Lubomirskiego i Stefana Czarnieckiego nad Szwedami
1831*	bitwa o Olszynkę Grochowską (powstanie listopadowe) – powstrzymanie przez wojska Królestwa Kongresowego marszu armii rosyjskiej na Warszawę
1831*	bitwa pod Ostrołęką (powstanie listopadowe) – przegrana wojsk Królestwa Kongresowego z armią rosyjską
1915	zajęcie Warszawy i Mazowsza przez wojska niemieckie (I wojna światowa)
1920*	Bitwa Warszawska, Cud nad Wisłą – powstrzymanie agresji bolszewickiej na Polskę i Europę m.in. w rejonie Ossowa i Radzymina
1939*	bitwa nad Bzurą (największa bitwa kampanii wrześniowej) – porażka armii polskich w starciu z wojskami niemieckimi
1944*	Powstanie Warszawskie
1944	utworzenie na terenie Mazowsza województwa warszawskiego ze stolicą w Warszawie
1975	utworzenie na terenie Mazowsza województw z siedzibami w Płocku, Siedlcach, Ciechanowie, Ostrołęce, Skierniewicach
1999	utworzenie województwa mazowieckiego z siedzibą w Warszawie

2. Przeanalizuj kalendarium wydarzeń i wykonaj polecenia.

a. Wymień kilka (4–5) wydarzeń historycznych, które znacząco zmieniły bieg dziejów Mazowsza i Polski.

.....

b. Napisz, które z tych wydarzeń były powodem do chwały, a które – doświadczeniem traumatycznym.

.....

3. Przeczytaj uważnie artykuł *Jak Warszawę do Polski przyłączano* („Newsweek Historia” 2013, nr 11, <http://www.newsweek.pl/wiedza/historia/historia-warszawy-mazowsze-a-krolowa-bona-sforza-newsweek-pl,artykuly,277639,1.html>, dostęp 7.08.2017) i odpowiedz na pytania. Wykorzystaj też własną wiedzę historyczną.

- a. Jakie czynniki spowodowały zwrócenie uwagi królowej Bony Sforzy na ziemię mazowiecką?
- .....

- b. Jakie uwarunkowania i realia historyczne przyspieszyły decyzję króla Zygmunta I Starego o ostatecznym wcieleniu Mazowsza do Korony?
- .....

Załącznik nr 2.

Karta pracy – grupa geograficzno-przyrodnicza

1. Zaznacz na mapie Mazowsza podane niżej miasta oraz wyróżnij wśród wymienionych miasta graniczne dla tego regionu.

Ciechanów	Garwolin	Gostynin	Grójec	Kozienice
Łosice	Maków Mazowiecki	Mińsk Mazowiecki	Ostrołęka	Płock
Przasnysz	Pułtusk	Radom	Siedlce	Sochaczew
Szydłowiec	Węgrów	Wyszaków	Zwoleń	

2. Zaznacz na mapie następujące obiekty:

- **rzeki** – Bug, Bzura, Narew, Pilica, Wisła, Wkra;
- **zbiorniki wodne** – Pojezierze Gostynińskie, Zalew Zegrzyński, Kanat Żerański;
- **parki** – Kampinoski Park Narodowy, Bolimowski Park Krajobrazowy, Brudzeński Park Krajobrazowy, Chojnowski Park Krajobrazowy, Gostynińsko-Włocławski Park Krajobrazowy, Kozienicki Park Krajobrazowy, Nadbużański Park Krajobrazowy, Mazowiecki Park Krajobrazowy.

3. Przeczytaj poniższy tekst i odpowiedz na pytania.

„Klimat Mazowsza ma charakter przejściowy między morskim a kontynentalnym, z charakterystyczną zmiennością pogody i jest podobny do klimatu panującego na całej pozostałej części polskiego niżu. Większa część województwa wchodzi w skład mazowiecko-podlaskiego regionu klimatycznego, mniejsza część – w obręb regionu kujawskiego i mazurskiego. Na wschód od Warszawy przebiega granica pomiędzy klimatycznymi dzielnicami, środkową i wschodnią; ta druga jest nieco chłodniejsza. Im bardziej na wschód, tym silniejsze są wpływy klimatu kontynentalnego, co wiąże się z większymi amplitudami temperatur, dłuższym latem [...] i długą, chłodną zimą [...].

Charakterystyczną cechą lasów mazowieckich jest brak buku, jodły i jaworu (są one niekiedy sztucznie wprowadzone przez człowieka). Występują natomiast naturalne placówki modrzewia polskiego i świerka. Inną cechą charakterystyczną Krainy Mazowieckiej jest rozpowszechnienie roślinności torfowiskowej i piaskowej. Analogicznie do przejściowego charakteru klimatu regionu, obserwujemy stopniowy zanik roślinności atlantyckiej i wzrost udziału roślin północnowschodnich.

Najbardziej znanym i największym kompleksem leśnym województwa jest [...] Puszcza Kampinoska. W 1959 r. stała się ona parkiem narodowym, drugim co do wielkości w Polsce. Prawie dwie trzecie powierzchni parku stanowią rezerваты, jest ich obecnie ponad 20. Park obejmuje nie tylko tereny leśne, ale również łąki i pola śródleśnych wiosek, które są stopniowo wykupywane i zalesiane.

Oprócz [...] wydm parabolicznych, z których słynie park, uwagę zwracają torfowiska. Na jego terenie występuje wiele rzadkich roślin oraz pojedynczych okazów sędziwych drzew. Tak duży kompleks leśny, stanowiący jednocześnie park narodowy w bezpośrednim sąsiedztwie wielkiej aglomeracji miejskiej, jest ewenementem w skali Europy”.

(T. Zarycki, *Ludność*, w: *Mazowsze. Tradycja i współczesność*, red. G. Kaliński, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1999, s. 45–58.)

a. W czym się przejawia przejściowy charakter klimatu Mazowsza?

.....

b. W którym roku Puszcza Kampinoska stała się parkiem narodowym? Na czym polega wyjątkowy charakter tego miejsca?

.....

c. Jakie gatunki drzew dominują na Mazowszu, a jakie tu nie występują?

.....

Załącznik nr 3.

Karta pracy – grupa etnograficzna 1

1. Na podstawie własnej wiedzy i informacji z internetu zaznacz na mapie Mazowsza region Kurpiów Zielonych (kartką zieloną) i Kurpiów Białych (kartką białą).

Kurpie Zielone	Kurpie Białe
Ostrołęka	Ostrów Mazowiecka

2. Kurpie to najbardziej znany – z uwagi na folklor i swoją odmienność – region na obszarze województwa mazowieckiego. Przeczytaj teksty źródłowe (spisane relacje rodowitych Kurpiów), zapoznaj się z tekstem w miejscowej gwarze i odpowiedz na pytania.

Pani Zofia Warych z Myszynca opowiada o zwyczajach i tradycjach kurpiowskich, a najwięcej o regionalnych strojach, własnoręcznie wykonywanych haftach, wyszywanych fartuchach i obrusach. Prezentuje spódnice, których kiedyś, zgodnie z tradycją, miała dwanaście w różnych kolorach. Robiono je na krosnach, obecnie już nieużywanych, fartuchy natomiast były dziane, a następnie wyszywane. W minionych czasach Kurpianki chodziły w tradycyjnych strojach na co dzień.

Do dzisiaj utrzymują się niektóre formy związane z kurpiowskim weselem; do matki panny młodej udaje się raj (tak w miejscowej gwarze nazywa się swat), musi się pokłonić i poprosić o rękę córki. Uważa się, że to pomaga w trwałości i szczęściu małżeństwa (rzeczywiście w rodzinach kurpiowskich są niezwykle trwałe więzi rodzinne). W dawniejszych czasach Kurpianka musiała mieć wyprawę ślubną: kufer, a w nim dwanaście spódnic, czółko, czyli specjalne, sztywne nakrycie głowy dla panny z czarną aksamitką dookoła, podkreślającą jej urodę, korale. Korale pani Zofii, wykonane z bursztynu, mają około 140 lat i są przekazywane w posagu z pokolenia na pokolenie.

Bursztyn to wielki skarb regionu i z tego też Kurpie zasłynęli. Jeszcze teraz można wyszukać drobinki bursztynowe w torfowiskach nad Narwią. Oczywiście, obowiązkowo, panna młoda i starsza drużna podczas wesela występowały w stroju kurpiowskim. Kurpianki dbały o każdy jego detal. Mówi się: „Musi być dopsienta na ostatni guzik, to wtencas będzie ładna Kurpsianka”. W izbie Pani Zofii, jak i we wszystkich kurpiowskich domach, jest święty kąt, przeznaczony do modlitw.

Zofia Warych należy do Stowarzyszenia Kurpiów, razem z wnuczką uczestniczy w festiwalach, koncertach pieśni ludowych w Kazimierzu Dolnym, Poznaniu, Inowrocławiu, a także w Grodnie i Wilnie. Wraz z zespołem uzyskała wiele nagród i wyróżnień.

Opracowano na podstawie relacji ustnej Zofii Warych z Myszynca.

Państwo Stefania i Janusz Prusaczykowie z Myszyńca są rodowitymi mieszkańcami regionu. Twierdzą, że aby mówić o Kurpiach, trzeba się Kurpiem urodzić. Cechy, których nabywa się w dzieciństwie i młodości, pozostają wśród tutejszych na zawsze. Małżeństwo opowiada o niezwykle trudnych warunkach codziennego bytowania na dawnej wsi. Izby były tak małe, że drzwi mogły się otwierać tylko na zewnątrz. W czasie srogich zim zwały śniegu uniemożliwiały wyjście z domu. Jeszcze do niedawna niektóre okolice nie miały doprowadzonego prądu (ostatnia wieś bez prądu to Charcia Wałda).

Zwraca uwagę niezwykle uprzejmość i uczciwość Kurpiów. Tradycyjnie nie zamykali oni swoich domów, nie było kradzieży. Jeśli musieli to zrobić, używali najwyżej zapadki. W środku izby, na stole, gospodarz zawsze zostawiał coś do jedzenia, gdyby ktoś przechodzący chciał się posilić. Trwałość więzi rodzinnych była utrzymywana dzięki poszanowaniu tradycji i pielęgnowaniu codziennych umiejętności – Kurp musiał umieć hodować konie, znać się na stolarce, śpiewać, tańczyć i zrobić sobie kapelusz. Jeśli tego nie umiał, nie miał szans na zaakceptowanie przez potencjalną teściową. Kurp musi umieć, nie musi mieć, a już na pewno nie musi być bogaty. Natomiast Kurpianka musi mieć wyprawę, którą matka jej szykuje na nową drogę życia.

Ostatnio obserwuje się renesans zainteresowania strojami kurpiowskimi. Władze komunistyczne prowadziły politykę dyskredytacji tutejszych tradycji, promowały modele nowego życia i nowego społeczeństwa. Niestety, niechlubną rolę odegrali kierowani do tutejszych szkół odpowiednio indoktrynowani nauczyciele i instruktorzy. Na szczęście czasy się zmieniły, strój stał się modny, można w nim występować, pokazywać się przy różnych okazjach, co nader chętnie czyni tutejsza młodzież. Stroje utrzymuje się własnymi środkami i pomysłami, przy niewielkim udziale władz, a zdobywa się je lub uzupełnia dzięki inwencji i pomysłom mieszkańców, przy znacznym udziale Kościoła i organizacji kurpiowskich. Kiedyś Kurpianki sprzedawały je za grosze, bo wydawało im się, że zbliża się koniec regionalnych tradycji. Oszczędzały jedynie buty, bo to dla Kurpia rzecz niezwykle cenna. Do kościoła kobiety szły boso, niosąc buty w rękę. Przed kościołem myły nogi w specjalnej studni i do świątyni mogły wejść obute.

Kurpie to ludność niezwykle pobożna, kultywująca tradycje i dbająca pieczołowicie o pamiątki z przeszłości oraz miejsca pamięci narodowej związane z walkami ze Szwedami w XVIII w., powstaniem narodowymi i zmaganiem okresu II wojny światowej. Jedną z wsi w okolicach Myszyńca przyjęła nawet nazwę Poległe od znacznej liczby znajdujących się tu pomniczków, obelisków i krzyży, upamiętniających zmagania miejscowej ludności z obcą dominacją. Był czas, gdy Kurpiów próbowano przesiedlić z Puszczy Zielonej do Białej. Zauważyli wówczas: „Ładna tu ziemia, ale chujków nie ma takich jak u nas”. „Chujków”, czyli iglastych, bartnych drzew.

Opracowano na podstawie relacji ustnej Stefanii i Janusza Prusaczyków z Myszyńca.

Pani Małgorzata Jędrzejczyk z Myszynca wyraża wielką radość z faktu, że wśród młodego pokolenia nastąpiła odnowa tradycji, obyczajowości i obrzędowości kurpiowskiej. Liczne grupy młodzieżowe z jej wsi i okolicznych miejscowości są zaangażowane w akcje promujące region. Okazją do tego są nie tylko święta religijne, ale i obrzędy świeckie, jak np. miodobranie (zawsze w ostatnią niedzielę sierpnia), doroczne jarmarki kurpiowskie (każdorazowo w maju), czy też wesela kurpiowskie w Kadzidle, które można oglądać w formie scenicznej (można też urządzić własne wesela w stylu kurpiowskim). Wielką rolę w utrzymaniu kultury kurpiowskiej odegrali mieszkańcy okolicznych wsi. Ponieważ w większych ośrodkach, jak Ostrołęka, Przasnysz, Myszyniec czy Kadzidło, polityka władz komunistycznych była tutejszym tradycjom zdecydowanie niechętna, to utrzymanie dziedzictwa i pielęgnowanie pamięci wzięta na siebie wieś. Ogromną rolę w tym względzie do dziś odgrywa parafia w Myszyncu, a kościół jest centrum nie tylko modlitwy, ale też kultury. Organizuje się tu często m.in. recitale pieśni skomponowanych przez Karola Szymanowskiego, który, o czym nie każdy wie, czerpał swoje natchnienia z folkloru zarówno góralskiego, jak i kurpiowskiego. Mieszkańcy Myszynca do dziś pamiętają koncert Orkiestry Symfonicznej Filharmonii Narodowej pod batutą dyrektora zespołu Antoniego Wita; odbył się on w myszyńcekiej kolegiacie w 2009 r. Na program koncertu złożyły się utwory inspirowane muzyką kurpiowską, w tym III Symfonia (*Symfonia Pieśni Żałosnych*) Henryka Mikołaja Góreckiego. Koncert poprowadziła znana prezenterka telewizyjna Jolanta Fajkowska. Raz w miesiącu, w niedzielę, podczas sumy, wokół kościoła wyrusza procesja z wiernymi w strojach kurpiowskich. Działają zespoły Kurpiowszczyzna, Carnicy, Pod Borem, a przede wszystkim drugie „Mazowsze” – Zespół Pieśni i Tańca „Kurpie” z Ostrołęki. Znamienny fakt – Mira Zimińska-Sygietyńska pierwszą rekrutację do „Mazowsza” prowadziła właśnie na Kurpiach. Charakterystycznym dla regionu instrumentem jest harmonia pedałowa; powietrze do instrumentu pchają pedały w formie miechów, muzyk naciska jedynie odpowiednio guziki i melodia płynie...

Gwara kurpiowska jest bardzo miękka, nieco inna w poszczególnych miejscowościach, ale w odróżnieniu np. od gwary śląskiej – zrozumiała dla słuchających. Wielką rolę w jej utrzymywaniu i kultywowaniu odegrał przedwojenny proboszcz myszyńcekiej parafii, ks. Władysław Skierkowski, autor trzypięciotomowego dzieła o historii, obyczajach i życiu codziennym na Kurpiach, w którym spisał też słowa około trzech tysięcy pieśni kurpiowskich.

Opracowano na podstawie relacji ustnej Małgorzaty Jędrzejczyk z Myszynca.

Fragment wiersza *Ziosna na Kurpiach*

Psiersy pąk na drzezie

Jakeż są psiękne

Psiersy liść na krzezie

Kurpsie w rozksicie,

Ziosna kurpsioska, jus ziosna!

Pąków liści i kśiatów o świcie

Burza i desc ziosenny,

A ten cudowny śpiew słożika

Łąka i kśiat promienny,

Zapsiera dech w psiersiach

Ziosna kurpsioska, jus ziosna!

Cłozieka.

(autor anonimowy, w: *Palma kurpiowska w poezji ludowej*, Kurpiowskie Stowarzyszenie Twórczości Ludowej i Agroturystyki, Lipniki 2009, s. 57).

a. W jaki sposób społeczność kurpiowska utrzymywała swoją tożsamość narodową i etniczną w przeszłości, a jak utrzymuje ją obecnie?

.....

b. Jakie zwyczaje i obrzędy przetrwały na tych ziemiach do dziś i są nadal kultywowane?

.....

c. Które elementy folkloru są charakterystyczne dla stylu kurpiowskiego i dla całego regionu?

.....

d. Jakie są charakterystyczne cechy gwary kurpiowskiej?

.....

e. Co, Twoim zdaniem, decyduje o niezwykłości regionu kurpiowskiego w skali całego kraju?

.....

Załącznik nr 4.

Karta pracy – grupa etnograficzna 2

Kurpie to najbardziej znany – z uwagi na folklor i swoją odmienność – region na obszarze województwa mazowieckiego. Przeczytaj tekst źródłowy (spisane relacje rodowitych Kurpiów), zapoznaj się z tekstem w miejscowej gwarze i wykonaj polecenia.

Pani Halina Petkiewicz z Myszynca wymienia typowe, tradycyjne przysmaki kuchni kurpiowskiej:

- rejbak – babka pieczona z utartych ziemniaków ze skwarkami, kiełbasą lub boczkiem i cebulą;
- fafernuchy – ciastka robione na blasze na ostro z cebulą, marchewką i białymi buraczkami, z dodatkiem pieprzu lub na słodko – z miodem; wyrabiało się je na święto Trzech Króli; kiedyś podawane do piwa;
- piwo kozicowe – tutejszy przysmak przygotowany na bazie jałowca; niepasteryzowane; niestety, z powodu krótkiego terminu przydatności do spożycia wyrabia się je okazjonalnie, ale można je zamówić w gospodarstwach agroturystycznych, np. „U Eli” w Wydmusach;
- byski – zwieraczki z ciasta wypiekane w piecach najczęściej na Nowy Rok – miały przynosić powodzenie i zdrowie; bardzo twarde, więc służą dzieciom raczej do zabawy;
- bułki miodowe – długie bułki z rodzynkami i makiem, wypiekane dwa razy w roku;
- chleb swojski – posypany chrzanem i solą, podawany na liściu chrzanu ze smalcem i cebulką.

Opracowano na podstawie relacji Haliny Petkiewicz z Myszynca.

Pan Zdzisław Ścibek, dyrektor Regionalnego Centrum Kultury Kurpiowskiej w Myszyńcu, mówi o trudnościach w administracyjnym ulokowaniu Kurpiów, gdyż obecnie znajdują się one w trzech województwach: mazowieckim, podlaskim i warmińsko-mazurskim. Potwierdza, że w PRL-u tradycje kurpiowskie były podtrzymywane przez Kościół i ludność wiejską, gdyż nawet w szkołach walczono z tutejszym folklorem. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. udało się jednak ówczesnemu proboszczowi parafii w Myszyńcu, ks. Zdzisławowi Mikołajczykowi, przeforsować udzielanie sakramentu bierzmowania dziewczętom w strojach kurpiowskich. I tak się dzieje do dzisiaj. Niestety wzornictwo stroju męskiego zaginęło na początku XX w.; teraz strój dla mężczyzn się rekonstruuje, ale nie na bierzmowanie.

Jeśli chodzi o strój żeński, to spódnice były tkane – na krosnach – z wełny wielbłądziej, którą przywozili zajmujący się handlem Żydzi. Obszywało się je pasem zamszu (w Myszyńcu, bo np. w Kadzidle były zakończone tzw. szcztoką). W zależności od okazji i okoliczności zakładano spódnice w różnych kolorach, np. różowe na odpusty, zielone na Zielone Świąta. Układano je w pięć fałd i obficie krochmalono. Wyróżniały się niezwykle ozdobnym haftem; pierwotnym, kurpiowskim – krzyżykowym, ale przywożono też wzory haftów kwiatowych z ziemi łowickiej. Przy fartuchu obowiązkowo – biała koronka. Gorset, zwany wystkiem, miał różne kolory, bez względu na okazję, koszula musiała mieć stojkę. Nie mogło zabraknąć nakrycia głowy: panny nosiły niezwykle twarzowe czółka zakończone kwiatami lub nawet pawim piórem, a panie – mocno krochmalone chustki, z tyłu związane tak, że jeden z końców był stojący. Wiązanie takie jest wielką sztuką, niełatwo zrobić to szybko, bez potrzeby poprawiania, by nie złamać krochmalu. Taka chustka jest jak kask. Niewiele kobiet potrafi to teraz zrobić. Zasadniczym elementem stroju męskiego była kurtka kurpiowska – sukmana wykonana z wełny metodą zwaną falcowaniem, pod wpływem działania wrzącej wody. Rolnicy nosili sukmany w kolorze siwym, a bartnicy – w kolorze brązowym. Jak wspomniano, strój męski nie utrzymał się w obrzędowości, gdyż był zakładany jedynie do prac polowych i w bartnictwie. Kurpie ogromną wagę przykładali do butów, o które bardzo dbali. Wcześniej robiono je z łyka wierzbowego i topolowego, a podeszwy wyrabiano z kory. Takie buty nazywano kurpsiami, stąd nazwa całej społeczności – Kurpie.

Ważnym wydarzeniem z życia Kurpiów, odnotowanym w *Księdze rekordów Guinnessa*, było zgromadzenie w jednym czasie i w jednym miejscu, przy myszyńskiejkiej bazylice, największej liczby osób w strojach kurpiowskich. Ten fakt potwierdzono specjalnym certyfikatem.

Bartnictwo stanowiło specjalność Kurpiów. Roślinność była tu dziewicza (stąd nazwa – Puszcza Zielona, w odróżnieniu od znajdującej się nieopodal Puszczy Białej, położonej wśród piasków), las pokrywały bagna, torfowiska, rosły tu bartne sosny, a ludność została obdarowana przywilejami bartnymi. Pierwsi pszczelarze mieli swoje bory, a ponieważ nie umieli pisać, wycinali własne symbole – znaki na sosnach, co nazywano dzianiem bartnym. Prawo określało kary, dość drakońskie, dla tych, którzy podbierali miód z nieoznakowanego przez siebie drzewa. Wyroki wykonywano niejednokrotnie przy dzwonnicy kościoła w Myszyńcu, gdzie zachowały się oryginalne kuny, drugie w kraju po krakowskich. Utworzono też specjalny urząd starosty bartnego.

Specjalnością regionu kurpiowskiego są też wycinanki. Wprawny twórca wykonywał wycinankę w ciągu dwudziestu minut, i to nożycami do strzyżenia owiec. Teraz artyści skarżą się na niedoskonały papier do wycinania – przy składaniu i zaginaniu odpada

z niego lakier na załamaniach. Pozornie wycinanki są bardzo podobne do siebie, ale każdy twórca pozna swój wyrób nawet po kilku latach. Ewenementem na skalę światową było wieszanie w oknach wycinankowych firanek. Pierwsze wycinanki powstały w II połowie XIX w. i to jedynie na Mazowszu (jeszcze w rejonie Kołbieli), gdyż ziemi łowickiej, gdzie też wówczas wycinano, nie zaliczamy do Mazowsza.

Na Kurpiach przetrwał pierwotny, archaiczny śpiew, szczególnie w pieśniach pogrzebowych – śpiew niemodyfikowany, bo nie można nic zmieniać w obliczu misterium i majestatu śmierci. Uprzednio pieśni wykonywano tylko *a capella*, a frazy według tradycji musiały być wyśpiewywane na jednym oddechu, dlatego często zanikała ostatnia sylaba – śpiewającym po prostu brakowało tchu. Dla podkreślenia rytmu wykonywano i nadal wykonuje się przytupy i podskoki.

Opracowano na podstawie relacji ustnej Zdzisława Ścibka z Myszynca.

Fragment wiersza *Ziosna na Kurpiach*

[...] Ach, jak wszyscy się radują	Gadają.
Gdy ziosenke „przyzitują”	I chłop jest pracowity
Tyło na Kurpsiach zdazyć się	I plon ma obfity.
Może	A zona? Taka sama,
Ze koń z radością w polu orze,	We wsi, lec żyje jak dama.
Ze ptaki Kurpsie w gromadzie	

(autor anonimowy, w: *Palma kurpiowska w poezji ludowej*, s. 57)

a. W jaki sposób społeczność kurpiowska utrzymywała swoją tożsamość narodową i etniczną w przeszłości, a jak utrzymuje ją obecnie?

.....

b. Jakie zwyczaje i obrzędy przetrwały do dziś i są nadal kultywowane?

.....

c. Które elementy folkloru są charakterystyczne dla stylu kurpiowskiego i dla całego regionu?

.....

d. Wymień potrawy i przysmaki regionalne Kurpi.

.....

e. Jakie są charakterystyczne cechy gwary kurpiowskiej?

.....

f. Co, Twoim zdaniem, decyduje o niezwykłości regionu kurpiowskiego w skali całego kraju?

.....

Załącznik nr 5.

Karta pracy – grupa literacko-artystyczna

1. Zaznacz na mapie Mazowsza miejscowości, z którymi związani byli znani ludzie.

Henryk Sienkiewicz	Wola Okrzejska Lipków	Pisarz pozytywistyczny, autor wielu powieści historycznych, laureat Literackiej Nagrody Nobla w 1905 r.
Zofia Nałkowska	Wołomin	Pisarka, działaczka polityczna i społeczna, autorka między innymi powieści <i>Granica</i> i zbioru opowiadań <i>Medaliony</i> .
Isaak Singer	Leoncin k. Wyszogrodu	Pisarz pochodzenia żydowskiego, publicysta, laureat Literackiej Nagrody Nobla w 1978 r.
Józef Chełmoński	Kuklówka k. Grodziska Mazowieckiego	Malarz, pejzażysta okresu Młodej Polski, przedstawiciel szkoły monachijskiej.
Cyprian Kamil Norwid	Laskowo- -Głuchy k. Radzymina	Poeta, prozaik i dramaturg, malarz i rysownik, jeden z najwybitniejszych polskich romantyków.
Krzysztof Kamil Baczyński	Warszawa	Poeta, przedstawiciel pokolenia Kolumbów, żołnierz Szarych Szeregów, powstaniec warszawski 1944 r.
Zygmunt Krasiński	Opinogóra k. Ciechanowa	Hrabia, poeta i dramaturg romantyczny, jeden z trzech wieszczów narodowych.
Fryderyk Chopin	Żelazowa Wola	Kompozytor, pianista, wirtuoz fortepianu, twórca mazurków i kujawiaków, przedstawiciel epoki romantyzmu.
Maria Skłodowska- -Curie	Szczuki k. Makowa Mazowieckiego	Naukowiec, odkrywca w dziedzinie chemii, dwukrotna laureatka Nagrody Nobla – w dziedzinie fizyki w 1903 r. i w dziedzinie chemii w 1911 r.
Władysław Broniewski	Płock	Poeta rewolucyjny, działacz polityczny, żołnierz; w swojej twórczości nawiązuje do tradycji romantyzmu.
Jan z Kolna	Kolno	Podróżnik, jeden z odkrywców drogi do Ameryki Północnej; żył w XV w.
Kazimierz Pułaski	Warka	Patriota, konfederat barski, uczestnik wojny o niepodległość Stanów Zjednoczonych.

2. Przeczytaj zamieszczone poniżej fragmenty tekstów poetyckich. Jaki wizerunek Mazowsza w nich odnajdujesz? Wymień typowe motywy przewijające się w obu tekstach.

<p>Mazowsze. Piasek, Wisła i las. Mazowsze moje. Płasko, daleko – pod potokami szumiących gwiazd, pod sosen rzeką. Jeszcze tu wczoraj słyszałem trzask: salwa jak poklask wielkiej dłoni. Był las. Pochłonął znowu las kaski wysokie, kości i konie. [...] Wisło, pamiętasz? Lesie, w twych kartach widzę ich, stoją – synowie powstań w rozdartych bluzach – ziemię uparta – jak drzewa prości. [...] Krzysztof Kamil Baczyński, <i>Mazowsze</i></p>	<p>O tej ziemi z trudnością piszę, tak bardzo ją kocham, echem serca usłyszę, jak dęby olchom, jak olchy jarzębinom, jak jarzębiny bukom, jak buki falom, co Wisłą płyną, powiedzą, co mówię wnukom. Uczyli mnie polskiej mowy ludzie stąd. Poszum od morza surowy. Uczył mnie polskiej mowy dąb. Władysław Broniewski, <i>Wisła</i></p>
---	--

.....
.....

3. Przyjrzyj się obrazom Józefa Chełmońskiego. Jakie charakterystyczne dla Mazowsza motywy przyrodnicze w nich dostrzegasz?

Józef Chełmoński, *Babie lato*

Józef Chełmoński, *Kurka wodna*

.....
.....

Załącznik nr 6.

Karta pracy – grupa kulturowa (osobliwości Mazowsza)

Uwaga: Uczniowie otrzymują po dwa wydruki mapy Mazowsza (załącznik nr 7) do wykonania zadań oraz samoprzylepne karteczki w czterech kolorach.

1. Oznacz na mapie nr 1 za pomocą kolorowych kartek wymienione niżej obiekty położone na Mazowszu.

Zamki średniowieczne (kartka czerwona)	Kościoły (kartka niebieska)	Pałace (kartka żółta)	Dworki (kartka zielona)
w Ciechanowie – styl gotycki	w Czerwińsku – styl romański	w Jabłonie	w Żelazowej Woli
w Czersku – styl gotycki	Katedra w Płocku – styl gotycki	Zespół Pałacowo- -Parkowy w Radziejowicach	w Podkowie Leśnej (Stawisko)
w Liwie – styl gotycki	Brochów k. Sochaczewa – styl gotycki	w Otwocku Wielkim	w Sulejówku (Milusin)
w Płocku – styl gotycki	bazylika w Pułtusk – styl gotycko- -renesansowy	Zespół Pałacowo- -Parkowy z Muzeum w Opinogórze k. Ciechanowa	w Poświętnem
w Pułtusk – styl gotycki	(kościół i klasztor) w Radomiu – styl gotycki	w Lesznie k. Warszawy	w Kuklówce
w Rawie Mazowieckiej – styl gotycki	bazylika w Myszyńcu – styl neogotycki	w Sterdynie k. Sokołowa Podlaskiego	
w Iłży – styl gotycki	bazylika w Węgrowie – styl barokowy	w Starejwsii k. Węgrowa	
	bazylika w Kobyłce k. Warszawy – styl barokowy		

2. Zaznacz na mapie nr 2 miejsca, w których odbywają się podane niżej wydarzenia, imprezy i widowiska o charakterze kulturalnym na Mazowszu. Postaraj się też umiejscowić na mapie najważniejsze centra promocji dzieł kultury, w tym godne uwagi osobliwości i unikalne zabytki Mazowsza.

Najważniejsze cykliczne wydarzenia na Mazowszu:

- Recitale Chopinowskie w Żelazowej Woli;
- turnieje rycerskie na dziedzińcach zamkowych w Czersku, Ciechanowie, Iłży;
- Kurpiowskie Dni Folkloru w Ostrołęce;
- Miodobranie w Myszyńcu;
- wesela kurpiowskie w Kadzidle na Kurpiach.

Obiekty promocji kultury, osobliwości, unikaty:

- Muzeum Diecezjalne w Siedlcach (wśród zbiorów oryginalne, manierystyczne płótno El Greca *Ekstaza św. Franciszka*);
  - Muzeum Mazowieckie w Płocku (kolekcja sztuki secesyjnej);
  - Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu;
  - Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych w Szydłowcu;
  - Twierdza Modlin – Reduta Napoleona;
  - dąb Bartek Mazowiecki nad rzeką Mień, w Emowie k. Otwocka.
3. Jednym z największych na świecie zespołów artystycznych, sięgających do rodzimego bogactwa folkloru narodowego, jest Państwowy Zespół Ludowy Pieśni i Tańca „Mazowsze” im. Tadeusza Sygietyńskiego. Nanieś na mapę Mazowsza główną jego siedzibę – Otrębusy koło Warszawy. Wymień, na podstawie rycin, charakterystyczne cechy stroju artystów inspirowanego strojami ludowymi Podlasia, Kurpiów i ziemi łowickiej.

Ludowy strój kurpiowski Puszczy Zielonej

Ludowy strój podlaski nadbużański

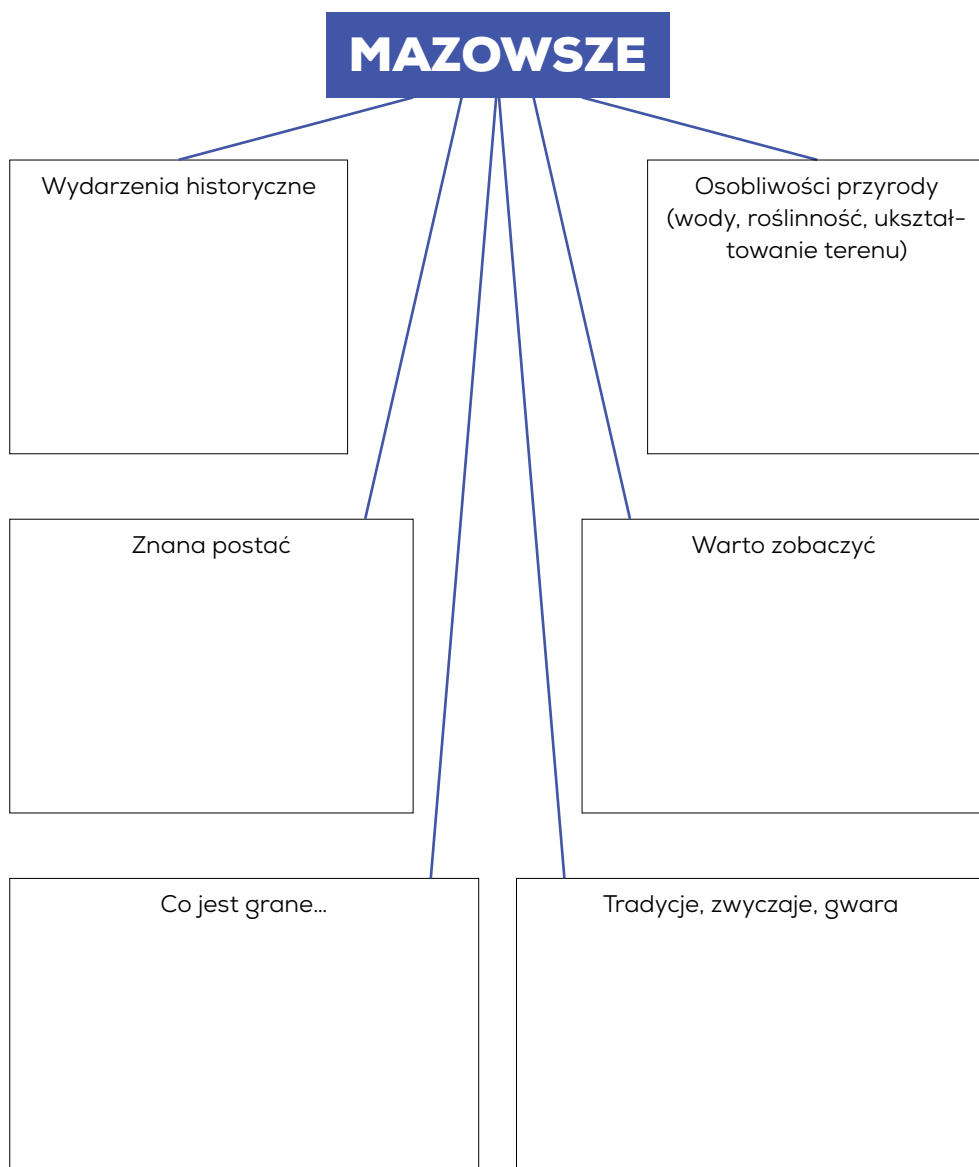

Załącznik nr 7.

Mapa Mazowsza – zobacz strona 161

Załącznik nr 8.

Mapa mentalna – ewaluacja

Załącznik nr 9.

Karta odpowiedzi

Grupa historyczna	
1.	Mapa z zaznaczonymi na niej miejscowościami i datami
2.	a. Potwierdzenie inkorporacji Mazowsza do Korony w 1526 r., zajęcie i spustoszenie Mazowsza przez Szwedów w czasie potopu szwedzkiego, Bitwa Warszawska (Cud nad Wisłą), lata okupacji niemieckiej (1939–1944), Powstanie Warszawskie 1944, zmiany administracyjne po II wojnie światowej.
	b. <u>Powody do chwały</u> : przeniesienie siedziby dworu królewskiego do Warszawy w 1596 r., bitwa pod Warką w 1656 r., bitwa pod Olszynką Grochowską w 1831 r., Bitwa Warszawska (Cud nad Wisłą) w 1920 r. <u>Traumatyczne doświadczenia</u> : zajęcie i spustoszenie Mazowsza przez Szwedów w czasie potopu szwedzkiego, bitwa pod Ostrołęką w 1831 r., bitwa nad Bzurą w 1939 r., lata okupacji niemieckiej (1939–1944), Powstanie Warszawskie 1944.
3.	a. Nadanie Bonie przez Zygmunta I Starego dóbr ziemskich na Mazowszu, fachowość urzędników rodem z Mazowsza, znajdujących się w otoczeniu królowej, korzystne warunki naturalne dla prowadzenia akcji kolonizatorskiej i gospodarowania, osamotnienie Bony po śmierci Zygmunta I Starego.
	b. Mazowsze dotychczasowym lennem Korony, nagła śmierć ostatnich książąt mazowieckich, zagrożenie penetracją Mazowsza przez książąt pruskich, odwaga, energia, dzielność i bitność szlachty mazowieckiej.
Grupa geograficzno-przyrodnicza	
1.	Mapa z zaznaczonymi na niej miastami; miasta graniczne spośród wymienionych: Łosice, Szydłowiec, Gostynin, Ostrołęka.
2.	Mapa z zaznaczonymi na niej rzekami, lasami, zbiornikami wodnymi, parkami.
3.	a. we wschodniej części klimat bardziej kontynentalny: dłuższe lata i dłuższe, chłodniejsze zimy, większa amplituda temperatur; we wschodniej części bardziej kontynentalna roślinność.
	b. w 1959 r.; drugi co do wielkości w Polsce park narodowy; sąsiedztwo parku z największą w kraju aglomeracją miejską jako zjawisko wyjątkowe na skalę europejską.
	c. dominujące gatunki: modrzew polski i świerk, gatunki nieobecne w mazowieckich lasach: jawor, buk, jodła.

Grupa etnograficzna 1	
1.	Mapa z zaznaczonym regionem Kurpiów Białych i Zielonych
2.	a. np. kult miejsc pamięci narodowej związanych z walkami z obcą dominacją, podtrzymywanie tradycji regionalnych podczas obrzędów i obchodów świąt religijnych w czasach minionych, akcje promujące region podczas częstych, okazjonalnych występów w strojach ludowych, organizowanie koncertów muzyki inspirowanej miejscowym folklorem, występy na festiwalach muzyki ludowej poza regionem, pieczołowite utrzymywanie i konserwacja elementów stroju kurpiowskiego, trwałość więzi rodzinnych.
	b. np. Miodobranie, jarmarki kurpiowskie, zwyczaj swatania, przygotowywanie wyprawy dla panny młodej i organizowanie wesel kurpiowskich, comiesięczne procesje wiernych w strojach kurpiowskich wokół kościoła w Myszyńcu i udzielanie sakramentu bierzmowania dzieciom ubranym w stroje regionalne.
	c. np. stroje kurpiowskie żeńskie – różnokolorowe spódnice, fartuchy, koszule ze stójką, bursztynowe korale, gorsety, czółka, specjalnie wiązane chustki, buty – kurpsie (w czasach minionych), wycinanki (firanki z wycinanek), „święty kąt” do modlitw w chacie, palmy (w związku z Niedzielą Palmową), instrumenty muzyczne – harmonia pedałowa
	d. np. „pi” przechodzi w „psi”, „wszy” przechodzi w „sy”: pierwszy – psiersy; miękkość, zastępowanie głoski „ę” przez „en”, mazurzenie – „cz” przechodzi w „c”; „szcz” przechodzi w „sc”: deszcz – desc; przejście głosek „wi” w „zi”: wiosna w ziosna; ogólna łatwość w rozumieniu mowy.
	e. np. bartnictwo i prawo bartne w przeszłości, pierwsze w skali kraju wycinanki regionalne, przetrwanie archaicznego, niemodyfikowanego śpiewu, charakterystyczne przytupy i podskoki, rekrutacja śpiewaków i tancerzy do zespołu „Mazowsze” na Kurpiach, zgromadzenie w jednym czasie i miejscu największej liczby osób w strojach kurpiowskich (specjalny certyfikat).
Grupa etnograficzna 2	
1.	a. np. kult miejsc pamięci narodowej związanych z walkami z obcą dominacją, podtrzymywanie tradycji regionalnych podczas obrzędów i obchodów świąt religijnych w czasach minionych, akcje promujące region podczas częstych, okazjonalnych występów w strojach ludowych, organizowanie koncertów muzyki inspirowanej miejscowym folklorem, występy na festiwalach muzyki ludowej poza regionem, pieczołowite utrzymywanie i konserwacja elementów stroju kurpiowskiego, trwałość więzi rodzinnych.
	b. np. Miodobranie, jarmarki kurpiowskie, zwyczaj swatania, przygotowywanie wyprawy dla panny młodej i organizowanie wesel kurpiowskich, comiesięczne procesje wiernych w strojach kurpiowskich wokół kościoła w Myszyńcu i udzielanie sakramentu bierzmowania dzieciom ubranym w stroje regionalne.

	<p>c. np. stroje kurpiowskie żeńskie – różnokolorowe spódnice, fartuchy, koszule ze stójką, bursztynowe korale, gorsety, czółka, specjalnie wiązane chustki, buty – kurpsie (w czasach minionych), wycinanki (firanki z wycinanek), „święty kąt” do modlitw w chacie, palmy (w związku z Niedzielą Palmową), instrumenty muzyczne – harmonia pedałowa.</p>
	<p>d. np. rejbak, fafernuchy, byśki, bułki miodowe, chleb swojski, piwo kozicowe.</p>
1.	<p>e. np. „pi” przechodzi w „psi”, „wszy” przechodzi w „sy”: Kurpiach – Kurpsiach; miękkość, zastępowanie głoski „ę” przez „en”, mazurzenie – „ż” przechodzi w „z”: „cz” przechodzi w „c”: już – juz, lecz – lec; przejście głosek „wi” w „zi”: pracowity – pracozity; utrata nosowości samogłosek; na końcu wyrazu „q” przechodzi w „o”: gadają – gadajo; ogólna łatwość w rozumieniu mowy.</p>
	<p>f. np. bartnictwo i prawo bartne w przeszłości, pierwsze w skali kraju wycinanki regionalne, przetrwanie archaicznego, nie modyfikowanego śpiewu, charakterystyczne przytupy i podskoki, rekrutacja śpiewaków i tancerzy do zespołu „Mazowsze” na Kurpiach, zgromadzenie w jednym czasie i miejscu największej liczby osób w strojach kurpiowskich (specjalny certyfikat).</p>
Grupa artystyczno-literacka	
1.	<p>Mapa z zaznaczonymi miejscowościami, a przy nich nazwiska osób znanych.</p>
2.	<p>Np. Wiśła, piasek, woda, sosnowy las, równina (płasko), ziemia zbroczona krwią poległych w walce o wolność ojczyzny; motywy roślinne: dęby, olchy, jarzębina, buk.</p>
3.	<p>Np. równina ciągnąca się aż po horyzont, rzeki i rozlewiska rzeczne, roślinność wodna, trzciny, szuwały, ptactwo wodne, mieszkańcy wsi, chaty wiejskie.</p>
Grupa kulturowa	
1.	<p>Naniesione na mapie Mazowsza nazwy miejscowości i obiektów zabytkowych.</p>
2.	<p>Naniesione na mapie Mazowsza nazwy imprez cyklicznych i ośrodków promocji kultury.</p>
3.	<p>Stroje tancerzy i śpiewaków z zespołu „Mazowsze” najbardziej nawiązują do ludowego stroju łowickiego: kolorowe pasiaste spódnice kobiet i spodni mężczyzn, nakrycia głowy dla mężczyzn w formie kapeluszy; czerwone korale i chustki na głowie u kobiet występują w stroju łowickim i Kurpiów Zielonych;</p>
4.	<p>Własne propozycje uczniów.</p>